

Lecturer obuchaet studentov critical thoughts, creates life skills, main appeal for interactive education. Implemented medi-education should on the home student stages of education. College has its media unifikovannye structure of space social and humanitarian work, is designed for sistemny Approach Introduction-media resources. In Lisichanskom Teachers College developed a clear and orderly system under the "Youth Media tsentru.ua." The teaching staff of the institution actively involves students to new and innovative recreational areas. Are updated blog social and humanitarian work, filling current content. Media education has become an integral part of modern education and can be integrated into the educational process, including the process of socio-humanitarian college. To achieve positive results in dealing with the media means, college teacher should be competent in the organization of educational work , because the right choice of media vehicles will achieve the objectives of media education, namely the formation media literacy, creative and critical thinking person.

Key words: media education, media literacy, media outlets, social and gumantiarnaya work.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2015 р.

Прийнято до друку 14.05.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 070:821.161.2–92.09

О. С. Куцевська

АВТОРСЬКЕ РЕДАГУВАННЯ МЕТАФОР У ТЕКСТАХ ІНТЕРВ'Ю ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Актуальність обраної теми зринає з того, що по-перше, пора паперового виготовлення інформації рішуче йде у минуле, а та, що приходить на зміну їй – пора електронного створення інформації, – не зоставляє відбитків авторської роботи над текстом. Відтак, у нас була унікальна нагода долучитися до процесу саморедагування Олеся Гончара.

По-друге, фінансування редакційних колективів і видавництв у добу ринкової скрути зазнало занепаду, а отже – негативно позначилося на відпрацьованому роками у видавництвах процесі редакторської підготовки визначеної публікації до друку. У зв'язку з цим в Україні спростився інститут редакторства й відбулося характерне самоусунення досвідчених редакторів від активної праці, що поклато на авторів редакторські обов'язки. Отже, на передній план у редакцій і видавництв виступила потреба в пошуку відмінних текстів професійно ерудованих авторів, які спроможні виготовити винятковий першотвір. У зв'язку з

вище зазначеним констатуємо своєчасність звернення до проблем авторського редагування.

Мета статті – розкрити сутність творчої лабораторії саморедагування Олесем Гончаром текстів інтерв'ю – реалізується в такому *завданні*: – охарактеризувати індивідуальні риси письменника як саморедактора шляхом вивчення модифікацій інтерв'ю Гончара-публіциста з урахуванням їх жанрової специфіки та правки в метафоричних вимірах.

Наукова новизна розвідки полягає в тому, що в ній вперше здійснено перебудову хронологічного творчого руху інтерв'ю письменника із залученням рукописних та машинописних матеріалів.

Висновки статті мають практичне застосування в розробці курсів з видавничої справи та редагування.

Образ Гончара-саморедактора розкривається ширше при якісному аналізі, текстів інтерв'ю. В. Галич зафіксувала 112 творів цього жанру в публіцистичній спадщині митця [3, с. 381] й відзначає, що вони досі «не стали предметом ретельного вивчення [3, с. 381]». Можливо, цьому сприяє те, що інтерв'ю – результат творчості двох інформантів – журналіста і письменника. Навіть у такому різновиді інтерв'ю, як відповідь на анкету газети чи журналу, прагматика співробітництва є очевидною, адже тему розмови обирала редакція періодичного видання, вона ж організувала й полілог учасників колективного спілкування, уміщувала цей матеріал у певній рубриці, міркувала над його заголовком. Саме інтерв'ю такої жанрової форми давало можливість автору ретельно попрацювати над творенням їх текстів.

Матеріал, зібраний у родинному архіві письменника, не лише відтворює процеси саморедагування, а й побіжно висвітлює широкі горизонти його співробітництва з різними вітчизняними й зарубіжними ЗМІ («Радянське літературознавство», «Слово і час», «Київ», «Радуга», «Дніпро», «Голос України», «Вільна Україна», «Огонек», «Крестьянка», «Библиотекарь», «Вопросы литературы», «Советская культура» «Литературная газета» (всесоюзні); «Мадяр Хірлап» (Угорщина); «Нове життя» (Чехословаччина) і багато ін.). Відчувається, що сумлінна підготовка до друку текстів відповідей на анкету газети або журналу зумовлювалася їх багатошаровою прагматикою, яка пояснюється тим, що, по-перше, у колективній розмові, яка досить часто організувалася з участю представників різних народів близького й далекого зарубіжжя, О. Гончар представляв тип інтелігента-українця й дбав про його високий статус; по-друге, письменник, як правило, такі інтерв'ю публікував окремо, під різними заголовками вводив до збірників публіцистики, тож, урахуваючи це, у написанні й редагуванні їх він прагнув свої твори-репліки будувати як цілісні за структурою форми й змісту тексти.

Інтерв'ю-діалоги за способом творення розподіляються на ті, що готувалися заздалегідь, коли автору повідомляли тему розмови, і він мав змогу на чернетках зафіксувати важливі думки, їх послідовність (це

засвідчує його архів), і на ті, які народжувалися спонтанно, у процесі комунікації письменника з журналістом, хоча він, згідно з журналістською етикою, завжди вимагав, щоб перед опублікуванням йому показували текст інтерв'ю, а у верстці, як правило, лише усував повтори.

У даній розвідці ми маємо можливість фрагментарно прокоментувати конверсиви текстів інтерв'ю через аналіз метафоричної творчості автора.

У родинному архіві О. Гончара збереглася верстка інтерв'ю «Время и мы» (1987), яке взяв у письменника кореспондент газети «Правда». Пояснення журналіста допомагають вибудувати ланцюжок подій, які мотивують зміст, темперамент розмови («Зустрілися в ліфті готелю», «Ленінградська». «Розмова зав'язалася сама собою. І сама собою продовжилася в готельному номері [4]»). 1 жовтня 1987 р. О. Гончар виступив на Всесоюзній творчій конференції, цей твір друкувався під заголовком «То звідки явилася «звізда Полин»?». Він одержав позитивний резонанс в масштабах СРСР й належить до одного з найбільш цитованих. У великій промові О. Гончар сміливо порушив проблеми доби постчорнобильської, виділивши найголовніші з них – екологічні, національно-культурні. Розмаїті метафоричні засоби формували емоційну й переконливу думку.

Відчувається, що для О. Гончара інтерв'ю виявилось продовженням розмови з масовою аудиторією, розпочатої у промові. Нас цікавить культура метафоричної творчості митця в тексті без попереднього авторського редагування. Хоча спонтанне текстотворення було теж пов'язане з процесом доцільного добору тропів у мисленні письменника, що посилили громадянський пафос публіцистичного твору. Однак, усупереч очікуваному, в тексті інтерв'ю ми знайшли лише кілька таких випадків: мовні проблеми локалізувалися в метафорах «умирает язык – хиреет культура»; «деревянная» мова перекладного українського кіно; «судьба родного языка», а екологічні як наслідок бюрократизму місцевого начальства відтворені в образних висловах «бульдозерное упрямство» відомчих чиновників, що приймають рішення в кабінетній тиші» без урахування думки народу, живучи кар'єрними інтересами, а не загальнонаціональними («нам нужны «звездочки»).

Доходимо висновку: для письменника О. Гончара багато важить бачення свого тексту написаним, для того щоб у ході повторного прочитання-редагування посилити ключові константи його змісту, зокрема зосереджені й у метафорі, лаконічному засобі сюжетного мовлення.

Ще кілька штрихів стосовно жанрової правки метафори. В інтерв'ю діалогізм метафори проявляється двопланово: а) у внутрішній структурі тексту, де вона виступає рушійною силою динамічного діалогу інтерв'юера та героя інтерв'ю, породжуючи інтригу, полеміку, що дозволяють всеохопно й емоційно представити обговорювану проблему;

б) у зовнішній структурі тексту, породженого інтерпретацією його реципієнтом. О. Гончар урахував обидві сторони прагматики метафори.

Порівнюючи тексти інтерв'ю «Жити за законами правди» (1987), даного кореспонденту Всесоюзного радіо В. Аблицову, опублікованого в 7-томному зібранні творів О. Гончара та збірнику «Чим живемо: На шляхах до українського Відродження», ми помітили вставки розгорнутої метафори у фрагменті, що озвучує екологічні та національно-культурні проблеми: «Ніби і справді якийсь зловісний перст указує рити котловани там, де найбільше зосереджено духовних цінностей народу, [→ де промовляє до нас жива наша історія]» [8, с. 675; 9, с. 63].

Французький семіотик Р. Барт наголошував, що «будь-яка ідеологічна критика ... повинна і має бути лише семіотичною» [11, с. 9]. Вона, на наш погляд, оперує специфічною метамовою, зітканою з метафор. Вставлене метафоричне словосполучення акцентує на підтексті метафори «зловісний перст», ужитої із значенням «угодницька тоталітарному режиму поведінка місцевої партійно-державної номенклатури, яка своїми волюнтаристськими діями губила пам'ятки історії і культури» (йдеться про проект спорудження теплової електростанції поблизу «заповідного, музейного Чигирин на Дніпрі»).

Проте це лише один із планів деконструктивістської інтерпретації еволюції метафоричного змісту інтерв'ю. Другий же план – набагато глибший, через «скромний інструмент» конотації [1, с. 34] він сприяє роз'ясненню нерозривного зв'язку культурологічної й політичної метафори в мисленні публіциста, оживлює контекст мети проведення інтерв'ю, що було приурочене виданню в Москві роману «Собор», який через 20 років після першого, знищеного в Україні, опублікування нарешті дістав змогу дійти до масового читача. Реципієнт, посвячений в історію «Собору» в риштованні і навколо «Собору» (Є. Сверстюк [12]); продукуючи інтерпретаційний текст, у політичній метафорі «зловісний перст» віднайде культурологічні семи, а в антропоморфній культурологічній (вставленій) метафорі прочитає політичний підтекст цькування автора «набатного» (Г. Тютюнник, [13]) у застійні часи роману, через який «промовляє до нас жива наша історія».

У цьому ж інтерв'ю ми помітили ще один приклад правки, пов'язаної з редагуванням лексичного поля ужитої попереду метафори, зумовленої підготовкою твору до перевидання:

«Література без людини зі світлом у душі була б явно неповноцінною. [← Людина праці, творець, захисник Батьківщини – головний герой радянської літератури, до цього образу вона завжди була спрямована]. Якщо говорити про себе...» [8, с. 676; 9, с. 65].

Метафора «людина зі світлом у душі» уособлює образ героя української літератури радянської доби й творче кредо письменника, котре він, однак, зумів реалізувати, ухиляючись від канонів вульгарного соціологізму, що сповідував соцреалізм, виробляючи стилістику прози

«крилатого», сповненого романтики, реалізму. Очевидно, її інтерпретація, що подається в наступному реченні, у момент саморедагування тексту, спрямованого до читача 90-х рр., уже не задовольняла автора через шаблонність вислову та крикливий пафос. Цим і зумовлене вилучення цього фрагменту, що сприяло перенесенню уваги читача на саморефлексії автором власної творчості, які подаються нижче, та дібрані ним факти з романів «Прапорнощі», «Тронка», «Собор» як більш переконливого засобу аргументації метафори-тези «людина зі світлом у душі».

Процеси демократизації суспільства, що набули розмаху в перші роки незалежності України, дали можливість публіцистам вивести соціальний підтекст метафори на поверхню змісту твору, формуючи інші, прозорі для читача конотації у внутрішній формі тропа по суті з тим же характером ідеологічної критики.

Шляхом конверсійного аналізу рукописного й друкованого варіантів інтерв'ю «Будьмо гідними святинь» для журналу «Київ» [2, с. 201 – 203] ми виявили трансформацію тропеїчної структури твору.

Метафоричне сполучення «надлишок аморальності й цинізму», що вказує на вияв постмодерних тенденцій у простуванні молодії української держави (на рівні моралі, етики, літературної естетики), у новому варіанті тексту замінене на синонімічне – «натиск сил брутальних, цинічних, розтліваючих». Увага автора до цього концептуально вагомого засобу підтверджується уведенням до тексту фрагменту «Новітня арцибашевщина (Арцибашев – російський письменник поч. ХХ ст. – *О.К.*) – не для нас! Мова притонів, смердючий рекетирський жаргон не може бути мовою справжньої літератури» [2, с. 203], у якому логічно й інтонаційно засобами синтаксису виділена інтертекстуальна метафора відантропонімного походження. Розгорнута метафора, вмонтована в останню фразу, яку додав автор у новому варіанті («Будьмо ж завжди гідними їхньої (Шевченка, Гоголя. – *О.К.*) науки, невмирущої для всіх часів!» [2, с. 203]), виявляючи гуманістичну суспільну позицію публіциста, будує протиставлення новітніх літературних тенденцій бруталізації мови й високих зразків («науки») класики, яке вказує українській громаді шлях виходу з духовної кризи.

Мабуть, було б несправедливим не вказати на присутність у метафоричній творчості О. Гончара тропів з конотацією уславлення комуністичних ідеологем, адже він і носій масової свідомості українця ХХ ст., вихованого в умовах радянської влади, і один із тих, хто формував цю свідомість. Метафоричний світ публіцистики, зокрема тої, що осмислювалась автором в актах саморедагування, яскраво відтворює відношення «miteць і влада», «письменник і народ».

У міру суспільної еволюції України та того, як зростав авторитет О. Гончара – як письменника, громадянського і політичного діяча – змінювалось його місце в парадигмі «суб'єкт – маси» у напрямі руху від неусвідомлюваного ним себе носієм «колективної душі» (Ле Бон), що

спрямовує нерозчленовані від маси мислення й дії індивіда (30-і, перша пол. 40-х рр.) до носія масової свідомості соціально означеної групи (письменників), коли митець розуміє свою суспільну місію (кін. 40-х – поч. 60-х рр.) й активно вирізняється його голос серед тих, хто формує масову свідомість (70-і – сер. 80-х рр.), коли він став її очільником, поводитирем (друг. пол. 80-х – поч. 90-х рр.). Це типовий шлях сходження неординарної особистості. О. Гончар повторив долю всіх видатних письменників своєї доби – П. Тичини, Ю. Яновського, М. Рильського, О. Довженка, А. Малишка, В. Сосюри, М. Бажана. Студії метафоричних пошуків О. Гончара з позицій масології дають нам можливість, увиразнивши когнітивно-комунікативний аспект, відкинути обвинувачення письменника в конформізмі, «ляжуть вінком з колючого дроту на могилу тоталітарної системи» [14, с. 67].

Комуністичні лозунги, одягнені в шати метафоричної образності, – це 1) вияв щирої віри письменника в світлі ідеали, засновані на загальнолюдських цінностях; 2) прояв «роздвоєності письменницької свідомості як феномен тоталітарної доби» [14, с. 57], коли письменник мусив продумувати форми приховування думки в підтексті. Другий тип суспільної поведінки українського митця радянської доби, що відтворився у відповідній моделі метафоричного зображення дійсності, стосовно творчості М. Хвильового та В. Сосюри літературознавець В. Гришко прокоментував так: «Це – явище двоїстості української людини в підсоветській дійсності, роздертої навпіл двома суперечностями між собою складниками її психологічного ества... Хвильовий-українець дійшов до заперечення Хвильового-комуніста, і тоді перестав жити Хвильовий взагалі. Подібно виглядає трагедія Сосюри. Різниця тільки в тому, що Сосюра-українець не дійшов до заперечення Сосюри-комуніста і лишився далі жити з тягарем своєї двоїстості» [10, с. 199]. До часу виходу з лав комуністичної партії (1991) О. Гончар жив у режимі «багатолітньої сповненої мук роздвоєння екзистенції» [14, с. 67].

О. Гончару притаманне мислення гуманіста, висоти духовності свого народу він зв'язав із вселюдськими надбаннями. Цією особливістю вдачі публіциста мотивується те, що компартійні ідеї інтернаціоналізму локалізувалися в метафорах із значенням дружби народів, взаємозбагачення культур або ж заперечення пропагованої теорії злиття націй, що була виявом прихованої русифікації.

Так, з непідробним почуттям поваги О. Гончар ставився до письменників інших народів колишнього СРСР, віднаходячи в їхній творчості перегук культур, уроки майстерності для себе, відбиток власних переживань; для характеристики кожного з них знаходив неповторні образні вислови: М. Шолохов вразив українського письменника «соколиною зіркістю» майстерно виписаних пейзажів, мистецтвом «впливу на уми і серця людей», а в «тужливій і незвичайно яскравій історії» (роман «Тихий Дон») він відчув велич людини,

неповторність епохи («Шолоховські висоти», 1975)» [9, с. 206]. Постать Ф. Достоєвського інтерпретується в рефлексіях О. Гончара «в образі страсотерпця й заступника людського», що «розпаленим своїм зором прозирає у хаос буденності, вирування життєвих шквалів, де змішувалися чорні кошмари й сонця, де крізь тьму горя все ж пробивалися промінчики надії («Геній Достоєвського», 1971)» [5]. І в творчості М. Горького, канонізованого в СРСР письменника, що уособлював пролетарську літературу, український публіцист знайшов нешаблонні ракурси оцінок, назвавши його «Волгарем», який добре розумів, що «щастя збудувати на пригніченні інших» – це значить «збудувати залізну клітку для себе («Слово про Буревісника», 1968)» [7, с. 92]. Під час виступу у Венеції на симпозіумі «Гоголь і європейська культура» фраза на початку твору з метафорою, що піддавалась редагуванню («Земля України, це вона вигодувала, *викохала* Гоголя», і то не лише фізично, а – що важливіше – духовно...) («Гоголь і Україна», 1976)» [9, с. 108], очевидно, спроектувала в аналізі творчості цього письменника акценти на його українській ментальності, тим самим поставивши перед усім світом під сумнів твердження, що Гоголь – російський письменник.

Дні Декади української літератури в Грузії (1967) у виступі О. Гончара охарактеризовані як «новітнє свято єднання», у різномовному клетоті його щоразу чулося вічне слово Шота Руставелі, ... грізні ритми Шевченкового «Кавказу». Особливість творчості грузинського письменника Н. Бараташвілі представлена в образі «поетичного лету буйногрівого гордого Мерані («Летить Мерані», 1967)» [6].

Динаміка творчих процесів Олесея Гончара як автора інтерв'ю увиразнює складність його свідомості, що поєднує сприймання твору пересічним реципієнтом.

Отже, розкриття процесів саморедагування інтерв'ю від початкового й до останнього варіанту текстів передбачає більш детальне роз'яснення думок Олесея Гончара, спрямованих на поліпшення інтерпретаційної культури читачів.

Інтерв'ю письменника наскрізно публіцистичні, хоча й не позбавлені художнього звучання, на що вказує конверсійний аналіз метафоричного та експресивного їх змісту.

Варто зауважити, що дослідження процесів авторського редагування є назрілим і потрібним й вимагає сумлінного розгляду у подальшому, через те що сьогодні видавництва надають прерогативу тим текстам, до яких необхідне найменше редакторське втручання.

Список використаної літератури

- 1. Барт** Ролан. S/Z. [Текст] / Р. Барт. – [пер. с фр. 2-е изд., испр. под ред. Г.К. Косикова]. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с.
- 2. Високоліття:** Олесею Гончару 75 : [Текст] / [зб. матеріалів / ред. – упоряд.: В. Я. П'янов]. – К. : Укр. письменник, 1993. – 214 с.

3. Галич В. М. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор : еволюція творчої майстерності. Монографія [Текст] / В. М. Галич. – К. : Наукова думка, 2004. – 816 с. **4. Гончар О. Т.** Время и мы [Текст] / О. Т. Гончар // Родинний архів письменника. **5. Гончар О. Т.** Геній Достоєвського [Текст] / О. Т. Гончар // ЦДАМЛІМ України. – Ф. 34, оп. 1, спр. 441. **6. Гончар О. Т.** Летить Мерані [Текст] / О. Т. Гончар // ЦДАМЛІМ України. – Ф. 34, оп. 1, спр. 295. **7. Гончар О. Т.** Про наше письменство. Літературно-критичні статті, виступи, етюди [Текст] / О. Т. Гончар. – К. : Радянський письменник, 1972. – 255 с. **8. Гончар О. Т.** Твори в 7-и т. – Т. 6. Берег любові : роман; Оповідання; Статті [Текст] / О. Т. Гончар / [приміт. В. Ковалюк]. – К. : Дніпро, 1988. – 703 с. **9. Гончар О. Т.** Чим живемо: На шляхах до українського Відродження [Текст] / О. Т. Гончар. – К. : Радянський письменник, 1992. – 382 с. **10. Гришко В.** Серце «другого Володьки» і заборонена любов [Текст] / В. Гришко // Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : У 3-х кн. – К., 1994. – кн. 2. – С. 197 – 213. **11. Косиков Г.** Идеология. Коннотация. Текст. // Барт Ролан. S/Z. [Текст] / Р. Барт. — [пер. с фр. 2-е изд., испр. под ред. Г. К. Косикова]. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с. **12. Сверстюк Є.** Собор у рихтованні [Текст] / Є. Сверстюк // Київ. – 1989. – № 10. – С. 111 – 121. **13. Слово** про Олесь Гончара: Нариси, статті, листи, есе, дослідження [Текст] / [упорядн. В. Ковалюк]. – К. : Рад. письменник, 1988. – 647 с. **14. Степовичка Л.** Роздвоєність письменницької свідомості як феномен тоталітарної доби [Текст] / Л. Степовичка. // Таїни художнього тексту : Зб. наук. праць / Ред. кол. : Н. І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. – Дніпропетровськ, 2004. – Вип. 4. – С. 57 – 68.

Куцевська О. С. Авторське редагування метафор у текстах інтерв'ю Олесь Гончара

У статті здійснена спроба розгляду актуальної проблеми авторського редагування інтерв'ю Олесь Гончара. Зокрема, присвячено увагу редагуванню метафоричного його змісту. З'ясовано, що для О. Гончара інтерв'ю виявилось продовженням діалогу з масовою аудиторією. Автора цікавить культура метафоричної творчості митця в тексті без попереднього авторського редагування. Хоча спонтанне текстотворення було теж пов'язане з процесом доцільного добору тропів у мисленні письменника, що посилили громадянський пафос публіцистичного твору.

Ключові слова: інтерв'ю, авторське редагування, тропи, метафора, масова аудиторія.

Куцевська О. С. Авторское редактирование метафор в текстах интервью Олесь Гончара

В статье осуществлена попытка рассмотрения актуальной проблемы авторского редактирования интервью Олесь Гончара. В

частности, посвящено внимание редактированию его метафорического содержания. Выяснено, что для О. Гончара интервью оказалось продолжением диалога с массовой аудиторией. Автора интересует культура метафорического творчества художника в тексте без предварительного авторского редактирования. Хотя спонтанное текстообразование было тоже связано с процессом целесообразного отбора тропов в мышлении писателя, усилили гражданского пафоса публицистического произведения.

Ключевые слова: интервью, авторское редактирование, тропы, метафора, массовая аудитория.

Kutsevskia O. S. The Authorial Editing of Metaphors in Texts of Interview of Oles Gonchar

In the article realizable attempt of consideration of issue of the day of the authorial editing of interview of Oles Gonchar. In particular, attention to editing of his metaphorical maintenance is devoted. It is found out, that for Oles Gonchar an interview appeared continuation of dialogue with a mass audience. An author is interested by the culture of metaphorical work of artist in text without the previous authorial editing. Although spontaneous text creation was too related to the process of expedient selection of tropes in thinking of writer, that strengthened the civil fervor of publicism work.

Key words: interview, authorial editing, tropes, metaphor, mass.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2015 р.

Прийнято до друку 14.05.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 37.013.42:347.965.42

Т. Л. Лях, Т. П. Спіріна

**МЕДІАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ
ПОСЕРЕДНИЦТВА У КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ**

Наразі медіація (від латинського «mediare» – «бути посередником») є найрозповсюдженішою несудовою технологією вирішення конфліктів у всьому світі. Успішність медіації надзвичайно висока. Так, за статистикою в середньому 75-80% усіх спорів, які вирішуються за допомогою медіації, завершуються укладанням угоди.

Але якщо за кордоном історія застосування цієї технології нараховує не один десяток років, що призвело до створення ряду організацій, які її розвивають і реалізують (Endispute, CpR у США; CEPР у Великобританії; WipO в Швейцарії і т.д.), то на пострадянському просторі медитативний центри тільки починають з'являтися. До них